

Лекційне заняття 07.04.2020 (2 год)

Глобальні проблеми людства

Глобальні проблеми людства — сукупність нагальних проблем, що постали перед людством у другій половині ХХ ст. Частина з них пов'язана із взаємовідносинами всередині світового співтовариства (запобігання ядерному конфлікту, подолання відсталості країн, що розвиваються тощо), частина ж є відображенням кризи у взаємовідносинах між суспільством і природою (демографічна, продовольча, ресурсна, екологічна, енергетична проблеми).

До основних чинників, що сприяли виникненню глобальних проблем людства, можна віднести: швидке зростання чисельності населення (демографічний вибух), крім того, постійне нарощування промислового й сільськогосподарського виробництва; збільшення обсягу видобутку корисних копалин; житлове, промислове будівництво, прокладання нових транспортних магістралей, забруднення навколишнього середовища, мілітаризацію економіки окремих країн.

Гострі глобальні проблеми активно вивчали провідні вчені світу (політологи, соціологи, демографи, економісти, географи, біологи, математики та ін.) Наприкінці 60-х — на початку 70-х років ХХ ст. сформувалася нова міждисциплінарна наука — глобалістика. Глобалістика народжена інтеграційними процесами, характерними для сучасної науки і являє собою сферу дослідження та пізнання, де різні наукові дисципліни і філософія взаємодіють один з одним, кожна з позиції свого предмета і методу.

Усі глобальні проблеми умовно можна поділити на політичні, економічні, демографічні, соціальні та екологічні.

Найнебезпечнішими для людства є політичні проблеми; миру, війни, гонки озброєнь; розв'язання регіональних релігійних і військово-політичних конфліктів в Європі, Азії та Африці. Далі йдуть екологічні проблеми. Різноманітними в різних регіонах світу є демографічні проблеми. Численні соціальні проблеми (охорони здоров'я, освіти, науки і культури, соціального забезпечення) вимагають для свого розв'язання чималих коштів і висококваліфікованих спеціалістів. За останні десятиріччя найбільших успіхів людство досягло у розв'язанні глобальних економічних проблем — сировинної та енергетичної. Натомість у деяких регіонах загострилася продовольча проблема. Дедалі більшої актуальності набувають такі міжгалузеві проблеми, як освоєння Світового океану та мирного освоєння космосу.

Зважаючи на те, що своєю сутністю глобальні проблеми людства — інтернаціональні — успішне розв'язання їх можливе тільки за умови зосередження зусиль країн, суспільства не лише на регіональному, а й на міжнародному рівнях, при досягненні стабільного розвитку людства.

Демографічна проблема

Вивчаючи населення Землі, ви вже ознайомилися з особливостями його відтворення і розміщення. Ці особливості породили демографічну проблему. Вона дедалі загострюється. У цілому демографічна проблема нині полягає в стрімкому зростанні населення в країнах, що розвиваються, і в загрозі депопуляції, тобто перевищення кількості померлих над кількістю народжених, в економічно розвинених країнах. Обидва процеси є негативними для людства. Крім того, до демографічної проблеми можна віднести і швидкі темпи розростання міст і міських агломерацій. Збільшується також неконтрольована міграція.

У наш час найгостріша демографічна ситуація склалася в країнах, що розвиваються. У більшості країн Азії, Африки, Південної і Центральної Америки населення подвоюється за кожні 20—30 років. Це переважно економічно слаборозвинені, бідні країни. Стрімке зростання їх населення — одна з причин існування великої армії безробітних і бездомних. Понад 1 млрд людей у світі постійно недоїдають.

Пік демографічного вибуху в багатьох країнах Азії і Латинської Америки, як відзначають демографи, уже минув, однак чисельність людства ще тривалий час зростатиме. Щоб попередити можливі демографічні катастрофи, уряди більш як 100 країн почали реалізовувати програму планування сім'ї. Населення планети перестане зростати (станом на 2017 рік чисельність населення світу дорівнює близько 7,4 млрд чол., за даними ЦРУ (Центрального розвідувального управління) - 7,32 млрд чол.) лише за умови, що в кожній родині буде не більше трьох дітей.

Відносно новими демографічними проблемами є "псевдоурбанізація" (Індія, країни Латинської Америки), криза великих міст (США), нелегальна міграція (з Азії до Західної Європи, з Латинської Америки до США та Канади тощо).

Продовольча проблема

Останніми роками, як ніколи в останні три десятиліття, увага світу привернута до проблем продовольства. Цілий ряд чинників зумовив підвищення цін на продукти харчування, що досягла нині найвищого рівня з 1970-х років. Ця обставина серйозно позначилася на продовольчій безпеці бідних верств населення світу. Досі невідома максимальна чисельність населення, яку може прогодувати наша планета. За різними джерелами, вона коливається від 10 до 20 млрд чол. Невідомо, що трапиться, коли цієї межі буде досягнуто. Наразі 2/3 людства відчувають постійний дефіцит продуктів харчування. До того ж харчування часто є недостатньо калорійним і має нераціональну структуру (нестача вітамінів і білків тваринного походження). При цьому у світі виробляється достатньо продовольства, але географія його виробництва далеко не

збігається з географією споживання. Північна Америка і Західна Європа мають надлишок продовольства, але країни, що розвиваються, не мають можливості для його закупівлі в достатній кількості.

Найбільш надійний напрямок вирішення глобальної продовольчої проблеми - зростання виробництва продуктів харчування в голодуючих державах - країнах Азії, Африка і Латинської Америки. Він можливий двома шляхами. Один з них - екстенсивний - передбачає подальше розширення орних, пасовищних та інших угідь. За даними ФАО (Food and Agriculture Organization) залишається ще чимало землі для сільськогосподарського використання. Близько 1560 млн га можуть бути додані до нинішніх 1,4 млрд га орних земель. Більше половини наявних додаткових земель розташовано в Африці та Латинській Америці. На ці регіони припадає більшість земель, які найкраще придатні для вирощування культур з дощовим зрошенням.

Перший шлях у багатьох країнах вичерпався або ж потребує значних затрат. Тому основою вирішення продовольчої проблеми є інтенсивний шлях - підвищення біологічної продуктивності вже існуючих угідь. Інтенсифікація сільського господарства в країнах, що розвиваються, пов'язана з біотехнологією, використанням нових високоврожайних сортів (так звана "зелена революція") і нових методів обробки ґрунту, подальшим розвитком механізації, хімізації, меліорації.

Енергетична і сировинна проблема

Нині людство впритул наблизилося до межі вичерпання найдоступніших, а тому і найдешевших видів органічних і мінеральних ресурсів. Передусім це стосується нафти і газу. Ці найголовніші енергоносії суспільство вимушене добувати з усе більшої глибини (понад 5-6 тис. м). Постійно зростає частка нафти й газу, видобутих з великими затратами на шельфі морів і океанів. Крім того, дедалі більше нафти й газу видобувають у віддалених районах планети з екстремальними природними умовами. Це також різко підвищує собівартість сировини. Таким чином, з одного боку, сумарні запаси викопних паливних ресурсів доволі великі й щороку стають відомими нові їх родовища. Крім того, сучасна технологія відкриває доступ до використання нетрадиційних видів енергії (вітрова, припливна, геотермальна тощо). З іншого боку, перехід до розробки складних за геологічними умовами родовищ викликає подорожчання добування енергоносіїв і робить використання більшої частини паливних ресурсів нерентабельним.

Унаслідок інтенсивного видобутку починають вичерпуватися і запаси руд металів. Особливо відчутною стає нестача найдоступніших за глибиною залягання та за районами видобутку родовищ залізної, марганцевої, мідної, нікелевої руд. Помітно збідніли ресурси алюмінієвої сировини, насамперед багатих родовищ бокситів. Це створює загрозу поглиблення кризи в галузях господарства, які виробляють такі потрібні для людства конструкційні

матеріали. Образно можна сказати так: сьогодні людство починає шкрябати по дну миски, вибираючи все, що там залишилося.

Способи розв'язання сировинної проблеми: 1) зниження матеріалоемності продукції; 2) використання вторинних ресурсів (відходів виробництва); 3) створення безвідходного виробництва.